

Котвицька Наталія Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
ПВНЗ «Європейський університет»

Мярко́вський Ю́рій Анато́лійович,
аспірант кафедри економіки, фінансів та
обліку, ПВНЗ «Європейський університет»

Kotvytska Nataliia,
PhD in Economics, Associate Professor, Private
Higher Education Institution «European
University»,
<https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

Myarkovsky Yuriy,
Postgraduate, Private Higher Education
Institution «European University»,
<https://orcid.org/0009-0000-2747-9507>

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ

FEATURES OF FINANCIAL SUPPORT FOR THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S AGRICULTURAL SECTOR

Котвицька Н. М., Мярко́вський Ю. А.
Особливості фінансового забезпечення
інноваційного розвитку агросектору України.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 277 – 286.

Kotvytska N., Myarkovsky Y. Features of
financial support for the innovative
development of Ukraine's agricultural sector.
*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2023. Volume 8. № 1, pp. 277 – 286.

В статті досліджено фінансові аспекти та механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору України. Аграрна галузь є однією з ключових галузей економіки країни та має великий потенціал для інноваційного зростання та підвищення конкурентоспроможності. Проаналізовано основні виклики, з якими стикається аграрний сектор України в контексті інноваційного розвитку та забезпечення необхідного фінансового ресурсу. Виокремлено ключові фактори, які впливають на фінансову стійкість та зростання агропідприємств, такі як висока залежність від зовнішніх ринків, недостатня доступність кредитів, низький рівень інвестицій та обмежені можливості фінансування досліджень та розвитку. У контексті вирішення зазначених проблем досліджено потенціал застосування нових фінансових інструментів та механізмів, таких як державні гранти, ризиковий капітал, публічно-приватні партнерства та інші форми співфінансування. Проаналізовано існуючі державні програми підтримки аграрної інноваційності та визначено їхні переваги та недоліки. Значний акцент у статті зроблено на ролі урядових інституцій та регуляторних органів у стимулюванні інноваційного розвитку аграрного сектору через ефективне регулювання та розробку сприятливих умов для залучення інвестицій. Розглянуто важливість розвитку науково-технічного потенціалу галузі за активного сприяння наукових досліджень, які спрямовані на інновації в агропромисловому виробництві. Загальний висновок полягає у тому, що інноваційний розвиток аграрного сектору України має великий потенціал, але його успішна реалізація залежить від ефективного фінансового забезпечення. Провідну роль у цьому відіграють державні структури, які мають розробити стратегічні плани підтримки інноваційності та забезпечити належне фінансування для імплементації інноваційних проєктів.

Ключові слова: інновації, аграрний сектор, фінансове забезпечення, інвестиції, державна підтримка, розвиток, Україна.

The article considers the financial aspects and mechanisms of ensuring the innovative development of the agricultural sector in Ukraine. The agricultural industry is one of the critical sectors of the country's economy and has significant potential for creative growth and increased competitiveness. The main challenges Ukraine's agrarian sector faces in the context of innovative development and securing the necessary financial resources are analyzed. Key factors influencing agribusinesses' financial stability and growth are highlighted, such as high dependency on external markets, insufficient credit availability, low levels of investment, and limited opportunities for research and development funding. In addressing these issues, the potential of implementing new financial instruments and mechanisms is explored, such as government grants, venture capital, public-private partnerships, and other forms of co-financing. Existing state programs supporting agricultural innovation are analyzed, identifying their advantages and disadvantages. The article places significant emphasis on the role of government institutions and regulatory bodies in stimulating the innovative development of the agricultural sector through effective regulation and the creation of favorable conditions for investment. The importance of developing the scientific and technical potential of the industry and actively supporting research aimed at innovation in agro-industrial production is also discussed. The overall conclusion is that the innovative development of Ukraine's agricultural sector has great potential, but its successful realization depends on adequate financial support. Government structures play a leading role in this, as they need to develop strategic plans to support innovation and ensure the proper funding for implementing innovative projects.

Keywords: innovations, agricultural sector, financial support, investments, government support, development, Ukraine.

Вступ

Однією з основних характерних відмінностей розвитку агросектору розвинених країн світу є орієнтація на інноваційний шлях розвитку, при якому провідну роль відіграє здатність

підприємств і організацій генерувати та впроваджувати нові технології та продукти, що дає можливість більш ефективно вирішувати актуальні питання соціально-економічного розвитку. Орієнтація України на євроінтеграцію робить проблеми активізації інноваційного процесу в агросекторі одними з найбільш важливих. Техніко-технологічна модернізація аграрного виробництва, оновлення основних фондів аграрних підприємств, впровадження новітніх технологій вирощування і переробки аграрної продукції сприятимуть посиленню продовольчої безпеки держави, що найбільш актуально в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни.

Окремі питання інновацій, інноваційної діяльності розглядаються такими науковцями, як: М. Дем'яненко, І. Калачова, Ю. Лупенко, М. Малік, П. Саблук, О. Шпикуляк, З. Юринець, та іншими.

Формулювання цілей статті

Є проаналізувати фінансові аспекти та механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні, визначити ключові виклики, з якими стикається аграрний сектор щодо інноваційного розвитку, дослідити можливості застосування нових фінансових інструментів та державних програм підтримки інноваційності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Структурні зміни у галузевій системі агросектору пов'язані зі зміною попиту та пропозиції на аграрну продукцію, рівня цін та процесу ціноутворення, фінансово-економічної політики держави, трендів міжнародної торгівлі та активізацією інноваційного процесу. Активізація інноваційного процесу в агросекторі є одним з найбільш вагомих чинників, який визначає напрями та глибину галузевих структурних перетворень, а також зумовлює тренди розвитку внутрішнього та міжнародних аграрних ринків, їх інфраструктури та ін.

Дійсно, успіх розвитку агросектору багато в чому залежить від впровадження інновацій, здатних оптимізувати структуру на всіх рівнях галузевої системи агросектору – від окремих підприємств до макрорівня.

У довоєнні часи серед основних напрямів розвитку агросектору України найбільш часто науковці виділяли такі:

- завершення земельної реформи;
- державна фінансова підтримка ключових напрямів аграрного виробництва;
- удосконалення управління активами підприємств і організацій агросектору;
- розвиток села та сільських територій;
- підвищення конкурентоспроможності та вихід на нові ринки збуту аграрної продукції, у

тому числі міжнародні;

- розвиток виробництва органічної сільгосппродукції;

- забезпечення рівня якості та безпеки аграрної продукції на рівні міжнародних стандартів тощо [1].

Висока якість і безпека аграрної продукції в теперішній час є запорукою її високих конкурентних позицій на міжнародних ринках. А як показав досвід, саме роль на міжнародних ринках продовольства визначає значущість нашої країни у світі та можливості залучення капіталу для її розбудови і розвитку.

Повномасштабна війна внесла значні корективи у пріоритетні напрями розвитку агросектору. Так, зокрема, на перший план вийшли проблеми швидкої адаптації галузі до кризових умов. Слід зазначити, що це завдання було виконано успішно, оскільки спад аграрного виробництва був досить швидко частково компенсований завдяки передислокації потужностей, диверсифікації виробництва. В теперішній час агросектор успішно показує тенденції відновлення обсягів виробництва, збільшення обсягів експорту по ключових позиціях аграрної та продовольчої продукції. Більш того, саме аграрне та переробне виробництво в теперішній час є локомотивом розвитку національного господарства, оскільки ці сектори показують найкращі результати щодо відновлення виробництва.

Водночас залишається актуальним питання подальшого розвитку агросектору. Післявоєнне відновлення має відбуватися на інноваційних засадах, оскільки просте відтворення потужностей не може забезпечити конкурентоспроможність національного агросектору у стратегічній перспективі. Аграрний сектор як провідна галузь національного господарства потребує застосування новітніх технологій виробництва та переробки продукції, суттєвої модернізації наявних технологій, що є запорукою удосконалення структури виробництва, підвищення якості процесів та продукції, забезпечення високих конкурентних позицій на міжнародних ринках. Саме тому у програмах післявоєнного відновлення аграрного та

переробного виробництва провідне місце має бути відведене інноваційній діяльності, а державна науково-технічна політика має передбачати як один з ключових напрямів техніко-технологічне оновлення та інноваційний розвиток агросектору [2].

Слід зазначити, що можливості інноваційного розвитку агросектору України є обмеженими. Бізнес-інтереси та рішення великих аграрних виробників та експортерів не завжди узгоджуються зі стратегічними завданнями державної агропродовольчої політики, що стримує інноваційні ініціативи. Окрім того, більшість підприємств відчувають нестачу оборотних коштів для розвитку інноваційної діяльності та мають обмежені можливості щодо залучення позик через їх високу вартість.

Для успішного інноваційного розвитку галузі недостатньо лише стратегічного бачення, організаційно-управлінських заходів, наявності інтелектуальних ресурсів та персоналу. Реалізація інновацій, перш за все, вимагає створення умов для фінансування наукових досліджень і розробок, запровадження нових технологій у практику господарювання, просування нових видів продукції на ринки.

В сучасних умовах господарювання агросектору фінансові механізми реалізації інновацій набувають особливого значення. Від їх дієвості багато в чому залежить не лише результат, а сама можливість здійснення інноваційного процесу.

Одним з найбільш очевидних інструментів тут є запровадження державою пільг (податкових, митних) для підприємств-інноваторів, що дозволить їм консолідувати власні фінансові ресурси для інноваційної діяльності [3-4]. Втім, цей інструмент не спрацює для більшості аграрних підприємств, оскільки й у довоєнні часи більшість аграрних виробників перебували у кризовому стані, відчуваючи сталий брак коштів для простого відтворення. Інноваційний розвиток був характерний лише для невеликої кількості провідних підприємств, які змогли вийти на міжнародні ринки.

Зважаючи на труднощі у фінансуванні агросектору, які набагато посилилися через повномасштабне вторгнення агресора в Україну, активізація інноваційного процесу у галузі вимагає чималих зусиль. Насамперед необхідно подолати негативні виробничо-господарські та фінансово-економічні чинники, що стримують розвиток інноваційної діяльності в агросекторі. Незадовільний стан фінансування інновацій у агросекторі визначається недоліками сформованих фінансових механізмів, серед яких слід виділити такі:

- нестача власних коштів підприємств для фінансування інновацій;
- недостатність державної підтримки;
- низький попит аграрних підприємств на нові (а особливо інноваційні) засоби виробництва та ресурси, що пояснюється браком коштів;
- високу вартість та ризикованість інновацій у агросекторі;
- порівняно тривалі терміни окупності інвестицій.

До числа виробничо-господарських факторів, які стримують інноваційний процес у аграрних підприємствах, доцільно віднести:

- низький потенціал інноваційного розвитку (відставання у техніці і технологіях, відсутність власних розробок і втрата зв'язків з вітчизняною галузевою наукою та ін.);
- недостатність кваліфікованого управлінського та виробничого персоналу, який може керувати інноваціями, освоювати нову техніку та технології;
- нерозвиненість інформаційної інфраструктури аграрних інновацій, брак інформації про нові галузеві розробки, інноваційні технології, нові ринки збуту традиційної та інноваційної продукції;
- відсутність мотивації до інновацій та спротив колективу змінам;
- низька зацікавленість у кооперації та інтеграції з іншими суб'єктами агросектору та споріднених секторів, науковими установами, фінансовими організаціями та ін.

Водночас можна виділити певні позитивні зрушення у сфері інноваційного розвитку агросектору:

- розвиток організаційно-економічних механізмів інноваційної діяльності в агросекторі, зокрема – механізмів корпоративного управління, антикризового управління, кадрового забезпечення інноваційної діяльності, підвищення соціальної відповідальності бізнесу, агромаркетингу;
- розвиток інноваційної інфраструктури, поява нових форм та інструментів залучення інвестицій для реалізації аграрних інновацій;
- розвиток механізмів залучення ресурсів комерційних банків для фінансування інновацій, зокрема шляхом запровадження пільг для інноваційного кредитування.

Загалом же для інноваційного процесу в агросекторі України характерна відсутність його сталої, планомірної та системної підтримки з боку держави. Також відчувається брак державної підтримки аграрної науки.

Багато хто з науковців при визначенні джерел фінансування інноваційного розвитку агросектору робить акцент на коштах державного бюджету [5-6]. Ми вважаємо, що це джерело активізації інвестицій в інноваційні проекти галузі не слід розглядати як основне, особливо в сучасних умовах бюджетного дефіциту.

Досвід розвинених країн свідчить, що у стимулюванні інноваційного розвитку значну роль відіграють регіональні органи влади. В Україні регіональний рівень управління інноваційним процесом та фінансування аграрних інновацій є практично нерозвиненим [7-8]. Основними причинами, що зумовили такий стан, є такі:

- недостатність владних повноважень в органах влади регіонів та місцевого самоврядування щодо регулювання господарських процесів;
- брак коштів та механізмів фінансування інновацій коштами місцевих бюджетів (грантова підтримка та ін.);
- відсутність взаємодії органів влади та місцевого самоврядування із виробниками, науковими установами та фінансовими організаціями;
- недолік достатньо повної та релевантної інформації про інноваційні ініціативи в регіонах;
- брак необхідних ресурсів та кваліфікованих управлінських кадрів та ін.

В регіонах України відсутні спеціалізовані фінансові інститути, які могли б підтримати місцеві інноваційні проекти. Органи влади намагаються привертати увагу потенційних інвесторів, розробляючи програми інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів, проводячи іміджеві заходи. Втім, такі регіональні програми зазвичай не мають реальної фінансової підтримки або фінансуються за залишковим принципом [9].

В таких умовах необхідно вишукувати нові, нетрадиційні для нашої економіки, підходи щодо забезпечення інноваційного процесу фінансовими ресурсами. Для нагромадження і реалізації інноваційного потенціалу агросектору України необхідно розвивати механізми залучення приватних та іноземних інвестицій, стимулювання інноваційного підприємництва у галузі.

Зважаючи на обмежені можливості держави у фінансуванні аграрних інновацій, найбільш очевидним і прийнятним способом фінансово забезпечення інноваційного процесу в галузі є розвиток механізмів поєднання бюджетних ресурсів та коштів приватних інвесторів. Практична реалізація цих механізмів можлива у різних формах, зокрема у формі державно-приватного партнерства – альянсу держави та бізнес-структур на засадах спільних інтересів.

При державно-приватному партнерстві вирішуються такі важливі для держави завдання, як: реалізація стратегічно важливих для держави інноваційно-інвестиційних проектів; підвищення ефективності використання бюджетних коштів, активізація підприємницької діяльності, зокрема у сфері інновацій. При цьому підприємства, що беруть участь в альянсі, отримують державну підтримку при реалізації ризикових проектів із великими періодами окупності інвестицій, а також інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу.

Іноземний досвід свідчить, що при реалізації інноваційних проектів у рамках державно-приватного партнерства також можуть бути задіяні механізми венчурного фінансування [10].

Венчурні фонди виконують роль основного джерела інвестицій для інноваційних проектів у багатьох розвинених країнах світу. Венчурні фірми, а це, як правило, суб'єкти малого бізнесу, реалізують діяльність із ризикованого інвестування коштів у інноваційні проекти, сподіваючись на високу віддачу від інвестицій, що дасть змогу покрити ризики і втрати від вкладення у неефективні проекти. Підприємницька ініціатива та проста структура управління венчурними фірмами робить їх більш гнучкими та адаптивним до змінних умов. Вони є більш вільними у виборі напрямів діяльності і залучення фахівців.

На гнучкості та адаптивності ґрунтується успіх венчурних фірм та їх вагомий внесок в інноваційний розвиток економіки багатьох країн, розвиток технологій та появу нових видів продукції. Венчурні фірми часто створюються на територіях з особливим режимом оподаткування, що збільшує їх привабливість та ефективність [11].

Водночас створення системи венчурного фінансування для інноваційного розвитку агросектору у формі венчурних фондів, яка поширена в іноземній практиці, ми не можемо вважати доцільним у вітчизняних реаліях. У розвинених країнах ці фонди мають, зазвичай, багатогалузеву спрямованість, оскільки вони прагнуть зменшити ризики інвестування в інноваційні проекти.

На думку вчених, венчурне фінансування інновацій в агросекторі в умовах України є недоречним, оскільки за існуючих умов неможлива реалізація інноваційних проєктів настільки ефективних, щоб покрити всі ризики інвестування [12].

Окрім того, наша країна має досвід функціонування Державного інноваційного фонду України, який з ретроспективного погляду важко оцінити позитивно [13]. Незважаючи на великий обсяг нагромаджуваних ресурсів та численні профінансовані інноваційним фондом проєкти, в результаті його діяльності так і не відбулося масштабного сплеску інноваційної активності у господарстві країни. На наш погляд, проблемний аспект діяльності Держіннофонду (ДІФУ), її наступниці – Державної інноваційної компанії України (ДІКУ), а надалі й Державної інноваційної фінансово-кредитної установи України (ДІФКУ) [14], полягав у надмірній концентрації капіталу при недоліку контролю та моніторингу, а також відсутність конкретних галузевих пріоритетів. Регіональні відділення фінансували проєкти безсистемно, що вело до розпошення ресурсів. При цьому моніторинг і контроль за використанням коштів часто відбувався неефективно, що вело до неповернення значної частини ресурсів. Окрім того, безоплатне користування коштами фонду вело до переоцінки позичальниками своїх можливостей.

Існуючий механізм фінансування інновацій та аграрної науки ґрунтується на положеннях, затверджених у нормативно-законодавчих актах, які визначають порядок фінансування наукових досліджень та організацій. При цьому в нашій країні відбувається насамперед фінансування саме організацій шляхом виділення їм бюджетних коштів, а розроблення конкретної наукової (науково-технічної) продукції (сорти рослин і породи тварин, технології виробництва та ін.) фінансується за проєктним принципом через Національний фонд досліджень України [14] та інші джерела.

Основним джерелом фінансування досліджень залишається державний бюджет. В умовах обмеженості бюджетних можливостей щодо фінансування наукових досліджень і розробок, особливо під час війни та викликані нею кризи, вимагає пошуку і підвищення значення інших джерел фінансування інновацій, таких як кошти приватних інвесторів, власні кошти господарюючих суб'єктів, кошти фінансово-кредитних установ, позабюджетних джерел та ін.

Одним з ключових етапів у інноваційному процесі є етап впровадження нововведень у практику виробництва. І, відповідно, фінансування цього етапу займає важливе місце у фінансовому механізмі аграрних інновацій. На практиці цей етап зазвичай фінансується коштами самих підприємств та кредитними ресурсами, наданими комерційними банками. При цьому обмеження по залученню комерційних кредитів пов'язані з низькими фінансовими можливостями аграрних виробників та їх низькою платоспроможністю.

При реалізації найбільш важливих інноваційних проєктів (зокрема у сфері племінної справи та насінництва) частину фінансування може взяти на себе держава. Це стосується проєктів, реалізованих у рамках державних інноваційних програм [16].

Витрати в основному здійснюються на придбання машин та устаткування (тобто мова йде про запозичення інновацій), а також на розроблення нових товарів. Підприємства агросектору практично не займаються розробленням та придбанням нових технологій [17].

Щодо фінансування технологічних нововведень в агросекторі та суміжних галузях, слід зазначити, що тут також превалюють власні кошти підприємств та кредитні кошти.

Отже, для активізації інноваційного процесу в агросекторі необхідно, насамперед, забезпечити багатоканальне фінансування галузевих інноваційних проєктів, а також визначитися із пріоритетами, формувати блоки проєктів – програми, що поєднують проєкти підприємств зі спорідненою спеціалізацією аграрного виробництва.

Окрему увагу слід приділити організаційній моделі фінансування інноваційної діяльності в аграрному секторі.

Всі етапи інноваційного процесу – від проведення досліджень та розробок до виробництва готового продукту й розповсюдження нововведень, потребують відповідного фінансування. Модель фінансування інноваційної діяльності є основним складовим елементом її механізму.

У табл. 1 представлено традиційну модель фінансування інновацій за напрямками інноваційного процесу.

Розподіл фінансування за напрямками інноваційного процесу є логічним і забезпечує задоволення інтересів учасників інноваційної діяльності. Стратегічні цілі держави у розвитку інноваційної діяльності повинні поєднати всі ці інтереси та напрями інноваційного процесу у єдиній системі, а інноваційно-інвестиційні пріоритети підприємств та організацій агросектору повинні бути узгоджені з національною політикою інноваційного розвитку аграрного сектору [18].

Однак, крім традиційного порядку фінансування інноваційних процесів існують і альтернативні, які дозволяють кожному суб'єкту фінансування здійснювати інвестування у будь-який етап трансферу технологій відповідно до своїх стратегічних цілей. В даний час спостерігається значна кількість різноманітних модифікацій порядку фінансування інноваційних процесів. Необхідне нормативно-правове та інфраструктурне забезпечення для реалізації будь-якого з них, що є основним завданням держави [19].

Таблиця 1. Розподіл джерел фінансування за напрямками інноваційного процесу

Джерело фінансування	Напрями інноваційного процесу
Кошти державного бюджету та місцевих бюджетів	Фінансування наукових досліджень та розробок відповідно до пріоритетних напрямів, визначених у стратегічних державних документах. Фінансування інновацій у державних підприємствах і організаціях
Кошти позабюджетних фондів	Цільове фінансування інноваційних розробок у пріоритетних сферах (селекційно-генетична робота та ін.), виробництві пріоритетної інноваційної продукції
Самофінансування суб'єктами господарювання	Фінансування власних інноваційних проєктів – власних досліджень та розробок, придбання нової техніки та технологій, створення інноваційного виробництва
Кошти іноземних інвесторів та міжнародних фінансових інститутів	Фінансування науково-технологічних проєктів міжнародного значення, інноваційних проєктів спільних підприємств, створення іноземними фірмами власного виробництва на території України

Забезпечення доступності кредитних ресурсів сьогодні є одним із найважливіших завдань управління регіональним інноваційним розвитком. Внутрішнє стимулювання банківської системи (зменшення бази оподаткування з податку на прибуток на суму отриманого доходу за кредитами строком понад п'ять років; запровадження податкових та митних пільг у разі придбання банком нових технологій та обладнання, а також інноваційних товарів) дасть приплив фінансових ресурсів до інноваційної сфери та збільшить капіталізацію банківської сфери.

Ми вважаємо, що участь держави у фінансуванні інноваційних проєктів у агросекторі повинна реалізуватися через спеціально створені фінансові організації – інноваційні фонди, із урахуванням досвіду, переваг та недоліків діяльності Держіннофонду.

Таким чином, фінансовий механізм розвитку інноваційної діяльності в агросекторі повинен включати елементи, наведені у табл. 2.

Таблиця 2. Елементи фінансового механізму інноваційного розвитку агросектору

Елементи фінансового механізму	Зміст елементів фінансового механізму у світовій практиці	Зміст елементів фінансового механізму у вітчизняній практиці	Напрями зміни фінансового механізму з урахуванням вітчизняних реалій
Обсяги фінансування	Диверсифікований портфель інноваційних проєктів	Фінансування окремих інноваційних проєктів	Галузевий портфель інноваційних проєктів. Інноваційна програма (комплекс проєктів)
Гарантії інвесторам	Відсутність гарантій	Застава майна, державні гарантії	Застава активів при використанні позик. Відсутність гарантій або часткові гарантії при придбанні частки у проєкті
Порядок залучення інвесторів	Пайові чи дольові фінансові інструменти, позики	Позикові кошти відповідно до фінансового плану проєкту	Увесь спектр фінансових інструментів (цінні папери, позики тощо)
Зобов'язання виконавця проєкту	Забезпечення зростання вартості цінних паперів та їх прибутковості на засадах економічного зростання суб'єкта інвестування	Виконання показників бізнес-плану, повернення позикових коштів і винагороди згідно з фінансовим планом проєкту	Забезпечення високої ефективності діяльності суб'єкта інвестування, приріст вартості інвестованого капіталу, повернення боргу і винагороди інвесторам
Джерела надходження інвестицій	Фінансово-кредитні установи, інвестиційні фонди і компанії, корпоративні і приватні інвестори	Кредитні ресурси комерційних банків, бюджетні кошти	Увесь спектр можливих джерел фінансування – державний, приватний та змішаний капітал
Порядок виведення інвестицій з проєкту	Продаж частки у проєкті іншим стейкхолдерам або на фондовому ринку, погашення позик	Повернення позики і сплата відсотків, повернення бюджетних коштів, реалізація заставного майна	Продаж частки у проєкті, погашення кредитів, повернення бюджетних коштів, реалізація заставного майна
Інструменти державного регулювання	Непряме регулювання: створення сприятливих умов для залучення інвестицій	Пряме розпорядження бюджетними ресурсами, встановлення порядку залучення позик, надання гарантій	Сприяння залученню приватних інвестицій, надання гарантій доходності проєктів (страхування), участь у фінансуванні та управлінні проєктами

Фінансовий механізм інноваційного розвитку агросектору повинен передбачати застосування найбільш широкого спектру фінансових інструментів для успішної реалізації проєктів. При цьому доцільно орієнтуватися не на окремі проєкти, а на комплексні програмні

рішення, які дозволяють отримати ефект у суміжних галузях. Щодо порядку інвестування, то враховуючи високі ризики в аграрному виробництві України, фінансування має відбуватися поетапно, що дозволить зменшити інвестиційні ризики. Диверсифікація інвестицій за різними напрямками і сферами реалізації проєктів також є дієвим механізмом зниження ризиків.

Зміст фінансового механізму інноваційної діяльності в агросекторі полягає у планомірній послідовній реалізації ряду етапів, пов'язаних зі створенням та функціонуванням інноваційних фондів, які спеціалізуються на конкретних напрямках діяльності чи секторах господарства [20].

Розвиток системи спеціалізованих інноваційних фондів та інших інститутів фінансування інновацій в агросекторі на національному та регіональному рівнях у поєднанні з системою державних пільг (митних, податкових та ін.) дасть змогу активізувати інноваційний процес у галузі, прискорити її модернізацію та вихід на більш високі конкурентні позиції.

Це дасть змогу державі, регіону або конкретному суб'єкту господарювання нагромаджувати ресурси для здійснення інноваційного інвестування.

Також необхідно підсилити стимулювання науковців щодо проведення науково-дослідних робіт у сфері аграрних технологій, продукції та ін., у цій сфері доцільно розвивати механізм фінансування конкретних науково-дослідних проєктів на конкурсних засадах, а не установ чи організацій. Надходження коштів безпосередньо творчим колективам вчених-розробників є важливішою передумовою їх високої вмотивованості [21]. Окрім того, важливо стимулювати процеси інтеграції науки і виробництва, проведення досліджень на замовлення підприємств, що дозволить більш ефективно вирішувати нагальні виробничі завдання.

Також важливим напрямом розвитку механізмів фінансування аграрних інновацій є залучення самих аграрних виробників та їх об'єднань до прийняття рішень та процесу фінансового забезпечення прикладних досліджень.

Отже, фінансовий механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі повинен базуватися на використанні множини джерел фінансування та застосуванні множини фінансових інструментів.

У перспективі основним джерелом фінансування мають стати кошти самих підприємств. Але це перспектива майбутнього, коли суб'єкти агробізнесу зможуть достатньо зміцнити свій фінансово-економічний стан, стануть платоспроможними, зможуть нагромаджувати достатні ресурси для замовлення чи придбання науково-технічної продукції.

Втім, це не виключає необхідність державної підтримки на всіх етапах інноваційного процесу. Її необхідність пояснюється специфікою аграрного виробництва, потребою захисту аграрних виробників від дії монополістів, а також здійснення заходів щодо підвищення загального техніко-технологічного рівня агросектору України, забезпечення розвитку сільських територій.

Отже, завданням фінансово-економічної політики стосовно інноваційного розвитку агросектору має бути формування найбільш сприятливих умов для фінансово-кредитних установ, які здійснюють фінансове забезпечення інновацій у аграрному і переробному виробництвах, а також страхових компаній, яка задіяні для страхування кредитних ризиків, пов'язаних із фінансуванням інноваційних проєктів [22].

Джерела фінансування інновацій аграрних підприємств і організацій повинні формуватися за підтримки держави, особливо на етапах наукових досліджень і розробок.

Фінансовий механізм інноваційного розвитку агросектору повинен включати:

- фінансування високоефективних, комерційно-значущих прикладних науково-технічних розробок за рахунок надання державних грантів, субвенцій, субсидій;
- підтримка регіональних та міжрегіональних інноваційних програм та проєктів у агросекторі та переробній промисловості;
- стимулювання активності інвесторів, які вкладають ресурси в аграрні інновації, надання державних гарантій ключовим інвесторам;
- сприяння кооперації та інтеграції, формування нових інтегрованих організаційних форм для забезпечення інноваційного розвитку агросектору;
- розвиток агролізингу для постачання новітніх високовартісних машин та обладнання, запровадження наукомістких технологій;
- застосування прогресивних способів нарахування амортизації для інвесторів, які вкладають кошти в аграрні інновації;
- всебічне сприяння та фінансування винахідництва, патентної діяльності, охорони об'єктів інтелектуальної власності;

- збільшення обсягів фінансування аграрної науки через Національний фонд досліджень, удосконалення системи селекції наукових проєктів, підвищення частки практичної реалізації ефективних інноваційних проєктів у агросекторі;

- формування ефективної системи державного замовлення на інноваційну аграрну продукцію, нову техніку та технології для аграрного і переробного виробництва;

- фінансування з бюджетних коштів малих інноваційних агрофірм на конкурсних засадах [23-24].

Заходи економічного стимулювання інноваційної діяльності в агросекторі повинні включати такі напрями:

- визначення інноваційної діяльності в агросекторі найважливішим пріоритетом державної аграрної політики;

- сприяння розвитку ринку науково-технічної продукції та розробок для агросектору;

- формування дієвого економічного механізму комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок з урахуванням інтересів всіх учасників інноваційного процесу в агросекторі;

- підвищення мотивації дослідників у галузевих науково-дослідних роботах;

- забезпечення пільг аграрним підприємствам-інноваторам та ін. [25-26].

Оскільки у вітчизняній практиці державного управління широкого застосування набув програмно-цільовий підхід, основною формою реалізації державної підтримки інноваційної діяльності в агросекторі виступають державні, галузеві та регіональні цільові програми.

При цьому основна роль в активізації інноваційної діяльності належить аграрним виробникам, оскільки саме вони, насамперед, повинні бути зацікавлені у отриманні переваг. Тому в рамках державної інноваційної політики необхідно реалізувати завдання фінансового оздоровлення підприємств і організацій агросектору, стабілізації та покращення їх фінансово-економічних показників: платоспроможності, рентабельності та ліквідності.

Багато аграрних виробників мають прострочену кредиторську заборгованість, що виникла через несприятливу економічну ситуацію в галузі, без жодних перспектив її погашення у встановлені терміни. Побудова ефективної фінансової системи аграрного сектору потребує глибоких наукових досліджень, аналізу причин і наслідків створення та використання фондів фінансових ресурсів, впливу цих процесів на всі аспекти життя держави [27]. Необхідні рішення щодо формування механізму оздоровлення і збереження таких підприємств, оскільки їх ліквідація матиме не лише фінансово-економічні, але й соціальні наслідки, погіршення стану сільських територій та рівня життя мешканців села.

У сформованих умовах інвестування коштів у інноваційну діяльність аграрних підприємств не є привабливим для вітчизняних та закордонних інвесторів та фінансово-кредитних установ. Для активізації інноваційної діяльності в агросекторі необхідно не лише вживати заходи для підвищення мотивації інвесторів, але й розвивати систему державного фінансування інноваційних інвестицій у галузі, удосконалювати державну кредитну та податкову політику, розвивати форми позабюджетного фінансування аграрних інновацій. Аналіз успішних стратегій суб'єктів агробізнесу свідчить про доцільність розвитку комплексних рішень, що поєднують виробничий і розподільчий аспекти діяльності; в умовах динамічності ситуації на ринку зростає роль логістичної складової [28, с. 417].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Зважаючи на численні недоліки системи державного фінансування, факти зловживання, важливим завданням є підвищення контролю й ефективності витрачання бюджетних коштів, а також коштів з позабюджетних джерел на фінансування інноваційних проєктів. З цією метою необхідно сформувати систему визначення пріоритетності, оцінювання та селекції масштабних (національних, галузевих, регіональних) інноваційних проєктів у агросекторі. Прийняття рішення про фінансування інноваційних проєктів повинне відбуватися виключно на конкурсних засадах. При конкурсному відборі інноваційних проєктів доцільно орієнтуватися на такі критерії, як: масштабність і перспективність проєкту; участь самого підприємства-заявника у фінансуванні; термін окупності інвестицій; проведення науково-технічної та економічної експертизи проєкту.

Список літератури

1. Натрошвілі С.Г. Активізація інвестиційної та інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі. URK: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/14820/1/Natroshvili_S.pdf.

2. Наумов О.Б., Антофій Н.М., Наумова О.В. Організаційно-економічний механізм ефективного розвитку плодовоовочевого консервного виробництва. *Вісник Херсонського національного технічного університету*, 2022. №1(80). С. 47-57. URL: <https://ojs.kntu.net.ua/index.php/visnyk/article/view/238>.
3. Барташевська Ю.М. Комплексний підхід до оцінювання інвестиційного розвитку підприємства. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2013. № 2(15). С. 25-31.
4. Гладій С. Фінансовий механізм інвестування інноваційного розвитку: теоретико-методологічний підхід до управління. *Наука молода*. 2005. № 3.
5. Олійник О.В. Економічний механізм сталого розвитку сільськогосподарських підприємств: монографія. Харків: «Міськдрук», 2012. 272 с.
6. Трусова Н.В. Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2015. 354 с.
7. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. *Економіка АПК*. 2012. № 9. С. 36-39.
8. Гривківська О.В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: монографія. Тернопіль: Астон, 2012. 340 с.
9. Тулай О.І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 415 с.
10. Забедюк М.С. Теоретичні засади фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Економічний форум*. 2016. №3. С. 195-200.
11. Замлинський В.А. Венчурне інвестування підприємств аграрної сфери. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2015. Випуск 3. С. 32-37.
12. Карасик О.М., Петрюк М.В. Методика оцінки венчурних інвестиційних проєктів для підприємств аграрного сектору. *Облік і фінанси*. 2016. № 1. С. 110-116.
13. Постанова КМ Про створення державного інноваційного фонду № 77 від 18 лютого 1992 р..
14. Державної інноваційної фінансово-кредитної установи. Офіційний сайт. URK: <https://sfii.gov.ua>.
15. Власенко Т. А. Напрями розвитку інноваційної інфраструктури суб'єктів аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 303-310.
16. Яцух О.О. Теоретичні засади фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 4 (39). С. 310-316.
17. Собкевич О.В. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2014. 62 с.
18. Савчук В.А. Фінансове забезпечення виконання функцій держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 22. С. 46-49.
19. Худолій Л.М., Шевченко Н.Ю. Механізм фінансового забезпечення аграрних підприємств України на середньострокову перспективу. *Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2015. Випуск 222. С. 8-15.
20. Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупич В.М. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 369 с.
21. Власюк О.С. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ: монографія. Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії. Київ: «Акад. фін. упр», 2011. Т. 1. 1015 с.
22. Стецюк П.А. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 9. Частина 1. С. 109-113.
23. Калачова І.В., Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств: перешкоди та напрями розвитку. *Статистика України*. 2013. № 1. С. 10-16.
24. Краснорудський О.О., Грищенко В.А., Барчан К.М. Організаційно-економічний інструментарій управління інноваційним розвитком аграрних підприємств рослинницького напрямку. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Випуск 185. С. 173-183.
25. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2014. 516 с.
26. Николіук О.М., Мартинчук І.В. Методика оцінювання ресурсного потенціалу інноваційно орієнтованих сільськогосподарських підприємств. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 207-213.
27. Орел В.М. Фінансова система як невід'ємна складова економічного процесу країни. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 1. С. 141-152.
28. Орел А.М. Конкурентні стратегії інновації но-інвестиції ного розвитку суб'єктів аграрного виробництва. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 4. С. 411-418.

References

1. Natroshvili, S.H. Aktyvizatsiia investytsijnoi ta innovatsijnoi diial'nosti v ahropromyslovomu kompleksi. [Activation of investment and innovation activities in the agro-industrial complex]. Available at: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/14820/1/Natroshvili_S.pdf.
2. Naumov, O.B., Antofij, N.M., Naumova, O.V. (2022). «Organizational and economic mechanism of effective development of canned fruit and vegetable production». *Visnyk Kherson's'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu*, №1(80). pp. 47-57. Available at: <https://ojs.kntu.net.ua/index.php/visnyk/article/view/238>.
3. Bartashevs'ka, Yu.M. (2013). «A comprehensive approach to the assessment of investment development of the enterprise». *Yevropejs'kyj vektor ekonomichnoho rozvytku*. № 2(15). pp. 25-31.

4. Hladij, S. (2005). «The financial mechanism of investing in innovative development: a theoretical and methodological approach to management». *Nauka moloda*. № 3.
5. Olijnyk, O.V. (2012). *Ekonomichnyj mekhanizm staloho rozvytku sil's'kohospodars'kykh pidprijemstv*. [Economic mechanism of sustainable development of agricultural enterprises]. «Mis'kdruk». Kharkiv. Ukraine.
6. Trusova, N.V. (2015). *Formuvannia finansovoho potentsialu sil's'kohospodars'kykh pidprijemstv*. [Formation of the financial potential of agricultural enterprises]. Vydavnychyj budynok MMD. Melitopol'. Ukraine.
7. Kasil', M.I. (2012). «Strategic directions of investment support for the development of agriculture». *Ekonomika APK*. № 9. pp. 36-39.
8. Hryvkivs'ka, O.V. (2012). *Zabezpechennia finansovoi bezpeky sil's'koho hospodarstva*. [Ensuring the financial security of agriculture]. Aston. Ternopil'. Ukraine.
9. Tulaj, O.I. (2016). *Derzhavni finansy i stalij liuds'kyj rozvytok: kontseptual'ni dominanty ta dialektychna iednist'*. [Public finance and sustainable human development: conceptual dominants and dialectical unity]. TNEU. Ternopil'. Ukraine.
10. Zabediuk, M.S. (2016). «Theoretical principles of financial support of the enterprise». *Ekonomichnyj forum*. №3. pp. 195-200.
11. Zamlyns'kyj, V.A. (2015). «Venture investment of agricultural enterprises». *Visnyk Kyivs'koho instytutu biznesu ta tekhnolohij*. Issue 3. pp. 32-37.
12. Karasyk, O.M., Petriuk, M.V. (2016). «Methodology for evaluating venture investment projects for enterprises in the agrarian sector». *Oblik i finansy*. № 1. pp. 110-116.
13. Postanova KM Pro stvorennia derzhavnoho innovatsijnoho fondu. (1992). [Resolution of the Cabinet of Ministers On the creation of a state innovation fund]. № 77 dated February 18, 1992.
14. State innovative financial and credit institution. Official site. Available at: <https://sfii.gov.ua>.
15. Vlasenko, T. A. (2020). «Development directions of innovative infrastructure of agrarian business entities». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. Vol. 5. № 2, pp. 303-310.
16. Yatsukh, O.O. (2018). «Theoretical principles of financial support for the activities of agricultural enterprises». *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*. № 4 (39). pp. 310-316.
17. Sobkevych, O.V. (2014). *Stratehichni napriamy instytutijnoho zabezpechennia rozvytku ahrarnoho sektoru v Ukraini*. [Strategic directions of institutional support for the development of the agricultural sector in Ukraine]. NISD. Kyiv. Ukraine.
18. Savchuk, V.A. (2013). «Financial support for the performance of state functions». *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 22. pp. 46-49.
19. Khudolij, L.M., Shevchenko, N.Yu. (2015). «The mechanism of financial support of agricultural enterprises of Ukraine for the medium-term perspective». *Naukovyj visnyk natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Ekonomika, ahrarnyj menedzhment, biznes*. Issue 222. pp. 8-15.
20. Dem'ianenko, M.Ya., Sabluk, P.T., Skupyts, V.M. (2011). *Derzhavna polityka finansovoi pidtrymky rozvytku ahrarnoho sektoru APK*. [State policy of financial support for the development of the agrarian sector of the agricultural sector:]. NNTs IAE. Kyiv. Ukraine.
21. Vlasiuk, O.S. (2011). *Derzhavnyj biudzheth i biudzhethna stratehiia v umovakh ekonomichnykh reform*. [State budget and budget strategy in the conditions of economic reforms]. «Akad. fin. upr». Kyiv. Ukraine.
22. Stetsiuk, P.A. (2014). «Problems of financial support of agricultural enterprises». *Naukovyj visnyk Kherson'skoho derzhavnoho universytetu*. Kherson. Issue 9. part 1. pp. 109-113.
23. Kalachova, I.V., Shubravs'ka, O.V., Prokopenko, K.O. (2013). «Innovative activity of agricultural enterprises: obstacles and directions of development». *Statystyka Ukrainy*. № 1. pp. 10-16.
24. Krasnoruts'kyj, O.O., Hryshenko, V.A., Barchan, K.M. (2017). «Organizational and economic toolkit of management of innovative development of agrarian enterprises in the field of crop production». *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*. Issue 185. pp. 173-183.
25. Lupenko, Yu.O., Malik, M.J., Shpykuliak, O.H. (2014). *Innovatsijne zabezpechennia rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy*. [Innovative support for the development of agriculture in Ukraine: problems and prospects]. NNTs «IAE». Kyiv. Ukraine.
26. Nykoliuk, O.M., Martynchuk, I.V. (2018). «Methodology for assessing the resource potential of innovatively oriented agricultural enterprises». *Problemy ekonomiky*. № 1. pp. 207-213.
27. Orel, V.M. (2016). «The financial system as an integral component of the country's economic process». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. vol. 1. № 1. pp. 141-152.
28. Orel, A.M. (2019). «Competitive strategies of innovation and investment development of agricultural production entities». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. vol. 4. № 4. pp. 411-418.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2023 р.